

Dansk politis sidste indrømmelse

Sabotagevagtordningen efter generalstrejken i København sommeren 1944¹

Af John T. Lauridsen

I alle de vesteuropæiske lande, der blev besat af Tyskland 1940-45, opstod blandt mange andre problemer, spørgsmålet om de besatte landes politis fremtidige rolle. Der kom vidt forskellige løsninger på spørgsmålet, alt afhængigt af de lokale forhold og besættelsens karakter. Med undtagelse af Danmark nægtede de øvrige besatte landes regeringer at acceptere besættelsen og at fungere på regeringsniveau. Dog bevarede regeringen i den ubesatte del af Frankrig en vis autonomi. Det førte til nazificering og/eller skarp tysk kontrol med politiet i de pågældende lande. På grundlag af, at Danmark under protest accepterede den tyske besættelse og fik løfte om tysk ikke-indblanding i indre danske forhold, fortsatte dansk politi sit virke som hidtil, dog med udvidede arbejdsop-

1. Kildematerialet til denne artikel er indsamlet i forbindelse med en kommende udgivelse af referaterne fra departementschefmøderne august 1943-maj 1945 med bilag og tillæg af andre akter fra Udenrigsministeriets arkiv. Indsamlingen har bragt væsentligt nyt materiale frem om bl.a. de dansk-tyske politiforhandlinger for perioden maj 1944-juli 1944, som ikke tidligere er udnyttet, heller ikke i den hidtil mest grundige fremstilling af Jørgen Hæstrup: *Til landets bedste...*, 1-2, 1966-71.

Der henvises generelt til departementschefmødereferaterne med bilag i UM.84.A.23/1a, pk. 1-8.

Anvendte forkortelser: DM=departementschefsmøde, RA=Rigsarkivet, UM=Udenrigsministeriet, WBK=Werner Bests korrespondance og andre akter vedrørende den tyske besættelse af Danmark, 2012, udg. af John T. Lauridsen, PKB=Den parlamentariske Kommissions Betænkninger.

gaver, der først og fremmest drejede sig bekæmpelse af spionage, sabotage og nedbrydende virksomhed, idet det som hidtil var en hovedopgave at opretholde ro og orden, nu også i forhold til besættelsesmagtens repræsentanter.

Trods løftet om tysk ikke-indblanding fremkom der straks tyske ønsker om arrestationer og interneringer af udenlandske statsborgere, hvis lande var i krig med Tyskland, og af tyske emigranter. I juni 1941 fulgte kravet om arrestation af en række medlemmer af DKP, der blev fulgt op i november 1942 med endnu en kommunistisk arrestationsbølge. Den spirende sabotage blev i de første besættelsesår nidkært efterforsket og bekæmpet og bevogtningen af sabotagetruede anlæg forøget, så dansk politis talmæssige styrke blev væsentligt udvidet. Det dansk-tyske politisamarbejde fungerede indtil august 1943 på den måde, at de fåtallige tyske politifolk og Abwehr og andre tyske myndigheder henvendte sig til dansk politi, når personer søgtes efterlyst og anholdt, hvorefter dansk politi stod for det videre. Det samme gjaldt sabotageefterforskningen, hvor dog tysk politi i andet halvår 1942 foretog sine egne tekniske undersøgelser.

Dansk politis opretholdelse af ro og orden fungerede med enkelte undtagelser under Frikorps Danmark medlemmers orlov i efteråret 1942 tilfredsstillende til august 1943, da situationen kom ud af kontrol. En række strejker i jyske og fynske byer udviklede sig så voldsomt, at dansk politi afstod fra at udøve sit voldsmonopol og valgte ikke med magt at slå strejkerne ned. Heller ikke blev der gjort brug af skydevåben, og politiet så passivt til, når tyskorienterede personers ejendom blev udsat for ødelæggelse. Strejkebølgen førte til regeringens fjernelse og afvæbning af hær og flåde.²

Derefter indtrådte en ny fase i det tysk-danske politiforhold. På tysk side var der mistillid til dansk politi, der ikke havde formået at opretholde ro og orden og ikke var skredet ind, når tyskorienterede danskes ejendom blev antastet og repræsentanter for værnemagten blev overfaldet. På dansk side ville politiet ikke fortsætte sabotagebevogtningen og sabotagebekæmpelsen på det hidtidige grundlag. Der opstod et politimæssigt vakuum, som ankomsten af et større antal tyske politifolk i september 1943 ikke kunne udfylde. Der var derfor fra tysk side en fortsat interesse i, at dansk politi videreførte sabotagebevogtningen og var med til at hindre

2. Se generelt om perioden Henrik Stevnsborg: *Politiet*, 1992, Henning Koch: *Demokrati – slå til!*, Hans Kirchhoff: *Augustoprøret 1943*, 1-3, 1979.

sabotager. Det førte til mange måneders forhandlinger om, hvordan en ny politiordning kunne etableres. På tysk side blev de indledende forhandlinger forestået af Paul Kanstein, der siden april 1940 havde stået i spidsen for det beskedne tyske politi i Danmark. Fra dansk side blev der 7. september 1943 fremlagt et udkast til en aftale, hvorefter dansk politi fortsat varetog opretholdelsen af ro og orden, men i tilfælde af mere udbredte demonstrationer på grund af besættelsen ikke ville blive sat ind. I forlængelse heraf ville dansk politi i det hele taget blive trukket tilbage, hvor tysk militær eller politi blev sat ind. Politiets bevogtning af danske virksomheder skulde afvikles. De tyske myndigheder skulle fremover alene stå for eftersøgning af og anholdelser af SOE-agenter og andre lignende tysk fjendtlige personer, herunder spioner. Endelig skulde dansk politi ikke deltage i efterforskningen af sabotager, kommunistisk virksomhed og udbredelsen af illegale skrifter o.lign.³

Udkastet tilfredsstillende ikke de tyske ønsker, men til trods for det blev forhandlingerne fortsat til sommeren 1944 under gradvist ændrede betingelser med skiftende forhandlere på tysk side. Kanstein forlod Danmark 4. oktober 1943, i hans sted trådte chef for det tyske sikkerhedspoliti og SD Rudolf Mildner frem til begyndelsen af januar 1944, hvortil fra begyndelsen af december 1943 føjede sig den højere SS- og Politifører Günther Pancke. På dansk side var hovedforhandleren vedvarende departementschef i Justitsministeriet Eivind Larsen sekunderet af Udenrigsministeriets departementschef Nils Svenningsen. På tysk side trådte i januar Mildners afløser Otto Bovensiepen ind i forhandlingerne, netop som der fra dansk side 7. januar 1944 forelå et nyt forslag til en politioverenskomst. Forslaget havde forud fået tilslutning inden for politiet, blandt politikerne og i departementschefernes kreds.

Forslaget af 7. januar 1944 til en politiordning afveg kun på enkelte, men centrale, punkter fra forslaget af 7. september. Det drejede sig først og fremmest om sabotagebekæmpelsen, hvor dansk politi nu var villig til at bearbejde sager angående sabotage med undtagelse af sabotage imod tyske indretninger, der var under tysk bevogtning. Det hedder videre i forslaget: "Fra tysk Side afgives i denne Forbindelse Garanti for, at de Personer, der som mistænkt for Sabotage er sigtet eller anholdt af det danske Politi, forbliver under dansk Jurisdiktion i overensstemmelse med de nugældende Lovbestemmelser, uanset hvorledes Forholdene end

3. PKB, 7, 329 f., Hæstrup, 1, 1966-71, s. 270 ff.

fremtidigt maatte udvikle sig. Denne Garanti omfatter ogsaa Tilfælde, hvor det oplyses, at de paagældende tillige kan sigtes for andre Handlinger, som ellers ville være behandlet af de tyske Myndigheder. Disse Handlinger inddrages i videst muligt Omfang under den danske Paa-dømmelse.

Endvidere garanteres fra tysk Side, at der i intet Tilfælde vil blive fremsat Krav om Udlaan til tysk Afhøring eller lign. af Personer, som omfattes af de danske Undersøgelser.”

Endelig rummede forslaget et afsluttende punkt om, at i de tilfælde, hvor tysk politi foretog selvstændige undersøgelser i sabotagesager, skulde der være gensidig aktindsigt i de pågældende sager.⁴

Det sidste punkt var et ultimativt tysk krav, som på dansk side havde givet anledning til bekymring. Det havde de tyske garantier også. Der var internt på dansk side blevet rejst spørgsmålet, om sådanne garantier overhovedet var noget værd. Når forslaget alligevel strakte sig så langt, var det dels for at beholde et dansk politi til værn for befolkningen, dels og i sidste ende væsentligst for at hindre, at politiet blev reduceret i antal eller helt opløst. Eivind Larsen og med ham Udenrigsministeriets direktør Nils Svenningsen ville betale en høj pris for at have et politi til rådighed den dag, besættelsen ophørte. Det blev støttet af et flertal af de interessegrupper, der havde drøftet udkastet til politiordningen.

Udkastet udløste ingen reaktion fra tysk side. Der kom ganske enkelt intet svar på det. Det har givetvis været uantageligt for både Pancke og Bovensiepen, der netop havde taget et nyt våben i brug til bekæmpelse af sabotage og likvideringer, nemlig at svare igen med modsabotage (schalburgtage) og clearingmord (mord på danske som gengæld for mord på tyskorienterede danskere og værnemagtsrepræsentanter).⁵ Dette nye terrorvåben blev flittigt benyttet hele foråret, og på tysk side fik man indtrykket af, at det virkede. Antallet af sabotager faldt markant fra midten af februar 1944. Det fik ikke tysk politi til at se med mindre mistro på dansk politis evne og vilje til at opfylde de opgaver, der ønskedes fra tysk side, hvortil føjede sig spørgsmålet om dansk politis neutralitet i tilfælde af en allieret invasion. Kunne man tysk side regne med ikke at blive faldet i ryggen? Mistilliden kom til udtryk under nogle møder 7., 9. og 20. marts 1944, hvor bl.a. deltog Eivind Larsen og rigspolitichef Begtrup-Hansen på dansk side og Pancke, Bovensiepen og lederen af det tyske ordenspoliti

4. PKB, 7, s. 341-343, Hæstrup. 1, 1966-71, s. 295.

5. Herom Henrik Lundtofte: *Gestapo*, 2003.

Erik von Heimburg på tysk side.⁶ Alligevel var der i forårsmånederne en tysk tilbageholdenhed med hensyn til dødsdomme og deportationer.

Den rigsbefuldmægtigede Werner Best luftede i april indirekte sin tilfredshed med den stærkt faldende sabotage og søgte i en anonym artikel 9. april med titlen "Åbenhjertige ord om Danmarks stilling" at skabe dansk forståelse for den tyske tilstedeværelse i landet, som kun var nødvendigheden, og slog på, at danskerne hidtil var blevet sparet for at blive inddraget i krigen og ikke led materiel nød. Han indbød til mere åbenhed i det dansk-tyske forhold. Danskerne måtte tilslutte sig den tysk forsvarsfront eller blive slagmark i en frygtelig krig.⁷

De tyske myndigheder kunne ikke vide, at der fra England havde været dekretet sabotagestop i Danmark i perioden fra midten af februar til midten af april 1944.⁸ En sabotageoffensiv blev iværksat i dagene efter 18. april og gennemført af store velorganiserede grupper, hvor betydende mål som Skandinavisk Motor Compagni og maskinfabrikken Carltop blev ramt 18. og 20. april, jævnsides med en serie jernbanesabotager i Jylland og likvidering af nogle stikkere. Offensiven kunne fra Dagmarhus kun opfattes som et svar på Bests artikel af 9. april, men hertil kommer, at en af de gennemførte likvideringer gik ud over Bests chauffør Tage Lerche, der kom kørende i en kurervogn med CD-plader fra Dagmarhus.⁹ Der er næppe tvivl om, at Best opfattede det som et direkte angreb på hans person.

Den tyske reaktion lod ikke vente på sig, den udløste øjeblikkeligt en alvorlig krise i det dansk-tyske forhold. Endnu samme dag som attentatet på Lerche fandt sted, gjorde Werner Best det telefonisk klart for Nils Svenningsen, at den tilspidsede situation gjorde det nødvendigt, at man fra tysk side greb til stærkere midler for at afskrække sabotører og snigmordere. Han nævnte konkret kun, at fuldbyrdelsen af dødsdomme som gengæld for sabotage ville blive taget i brug, men i de følgende dage blev en hel række andre sanktioner og forbud taget i anvendelse over for befolkningen, ligesom den hidtidige aftale om forhåndsorientering af den danske administration i forbindelse med dødsdomme bortfaldt.¹⁰ Under telefonsamtalen kom Best nærmere ind på aftaleudkastet fra 7. januar,

6. Hæstrup, 1, 1966-71, s. 469-71.

7. WBK, 10, s. 17 f.

8. Jørgen Hæstrup: *Hemmelig Alliance*, 1, 1959, s. 153 f.

9. Hæstrup, 1, 1966-71, s. 441 f.

10. WBK, 6, nr. 52, Svenningsens notits 24. april 1944, UM 84.G.31.

som han luftede muligheden af at tage i anvendelse i den konkrete situation, nemlig "at praktisere det Princip, som Aftaleudkastet gik ud paa generelt at fastlægge, nemlig dette, at man fra tysk Side giver Afkald paa enhver Indblanding forsaavidt angaar Undersøgelse, Retsforhandling, Domfældelse og Straffuldbyrdelse. Dr. Best mente, at man maatte kunne komme frem ad denne rent praktiske Vej, og gentog hvad han mange Gange tidligere havde udtalt overfor mig, at det danske Politi efter hans Overbevisning absolut vilde være i Stand til, naar Tingene blev grebet energisk an, at uskadeliggøre Sabotørgupper o.lign."¹¹

Svenningsen svarede ikke herpå, og da han den 27. april var hos Best i anledning af den første af de genoptagne henrettelser, benyttede Best lejligheden til at rette et kraftigt angreb på dansk politi, "der overhovedet var Skyld i den Udvikling, Tingene havde taget". Den nye tyske kurs var i det hele taget en logisk konsekvens af de danske myndigheders forømmelser, lød det fra Best.¹²

En af disse forømmelser skulle der rådes bod på. Den 12. maj overrakte Best Svenningsen en skrivelse, hvori der med henvisning til den øgede sabotage blev anmodet om, at en række danske virksomheder fremover blev bevogtet af dansk politi. Mundtligt lod Best forstå, at der var tale om et tysk krav, og at der kunne skaffes mandskab til opgaven ved at kystpolitiets bevogtning af Sjællands kyster ophørte. Han gentog de tidligere tilsagn om, at personer, der måtte blive pågrebet af vagterne, kunne dømmes ved danske domstole, men at de arresterede i givet skulle kunne udleveres til afhøring hos tysk politi. Hvis ikke dansk politi viste god vilje til at løse disse selvfølgelig politimæssige opgaver, ville man fra tysk side skride til indskrænkning af det danske politi til niveauet fra april 1940.¹³

Svenningsen hjembragte den tyske skrivelse, men modtog først den 18. maj oversigten over, hvilke virksomheder det drejede sig om, 57 i alt, heraf 38 i København og 19 i provinsen. Oven i dette fulgte 19. maj et øjeblikkeligt krav om at overtage bevogtningen af fabrikken Nordwerk. Fabrikken arbejdede udelukkede for tysk regning, og af det civile bevogtningsmandskab var hidtil seks blevet dræbt af modstandsbevægelsen, den seneste vagt dagen i forvejen. Fra dansk side valgte man ikke at sætte

11. Svenningsens notits 20. april 1944, UM.84.A.21p og UM.84.G.31.

12. Hæstrup, 1, 1966-71, s. 458.

13. Hæstrup, 1, 1966-71, s. 473.

sagen på spidsen, men at gå ind på en midlertidig bevogtning af fabrikken.¹⁴

Bests skrivelser med det tyske krav blev behandlet på en række møder i Justitsministeriet, drøftet ved adskillige departementsmøder og behandlet af repræsentanter for politiets organisationer og endelig forelagt politikerne i tiden mellem 19. maj og 1. juni. Mens forhandlingsforløbet stod på, blev der forsøgt pression fra tysk side. Under et møde i Dagmarhus 23. maj hos Erik von Heimburg overrakte denne politiinspektørerne Fritz von Magius og Sv. A. Holten en liste dateret 17. maj 1944 med titlen "Liste over 113 erhvervsvirksomheder øst for Storebælt, væsentlig beliggende i og ved København, og 32 erhvervsvirksomheder vest for Storebælt, hvilke 145 erhvervsvirksomheder nu alle ønskedes inddraget under dansk politibevogtning". Heimburg forudsatte, at dansk politi allerede umiddelbart efter pinse kunde begynde at bevogte i hvert fald en del af virksomhederne.¹⁵ Heimburgs udspil kom bag på de to inspektører, der i sagens natur ikke kunne tage stilling til kravet, der indebar en voldsom udvidelse af antallet af virksomheder i forhold til det 12. maj fremsatte tyske krav, og det oven i købet blev betragtet som en given sag, at det ville blive honoreret.

Det viste sig at have været „en fejl“, at Heimburg udleverede den udvidede liste over virksomheder til bevogtning. Det oplyste Best telefonisk Svenningsen om den 25. maj, idet han bad om at få den udvidede liste retur. Det fremgik klart, at Best ikke havde været orienteret om Heimburgs fremstød.¹⁶

Svenningsen havde 24. maj opsøgt Best for at give ham en foreløbig status på spørgsmålet om politiets overtagelse af sabotagebevogtningen. Svenningsen kom både ind på de rent tekniske problemer og nødvendigheden af at skaffe sig sikkerhed for, at politikorpset var rede til loyalt at gennemføre ordningen. Derfor var det nødvendigt med forhandlinger med politiets organisationer. Bests stillede sig ikke uforstående, men udtrykte samtidig sin utålmodighed.¹⁷

Svenningsen havde på ny et møde med Best 30. maj i anledning af tysk politis arrestation af en række danske embedsmænd, bl.a. politifolk, hvor

14. Hæstrup, 1, 1966-71, s. 474f., Henrik Lundbak: Sabotagevagnerne på Nordværk, John T. Lauridsen (red.): *Over strengen – under besættelsen*, 2007, s. 625-655.

15. Ivan Stamms notits 25. maj 1944 med listen over virksomhederne, UM.84.G.35.

16. Svenningsens notits 25. maj 1944, UM.84.G.35.

17. Som foregående note.

Eivind Larsen også deltog, og Best kom ved den lejlighed igen ind på dansk politis rolle: „Politiet var overhovedet Skyld i hele Misèren. Det var Politiet, der i August havde saboteret Regeringen Scavenius' Bestræbelser for at opetholde Ro og Orden, og det var Politiet, som ved sin Passivitet havde Ansvaret for hele Udviklingen siden den 29. August. Direkte henvendt til Departementschef Eivind Larsen spurgte Dr. Best, hvornaar dette Politi, som i mere end et Aar havde forsømt sine Pligter, vilde tage sig sammen for at gøre noget alvorligt til Haandhævelse af Ro og Orden. Politiet vilde efter Dr. Bests Formening være i Stand til i Løbet af en Ugestid at udrydde alle de illegale Organisationer, da Politiet havde baade det fornødne Lokalkendskab og Personalkendskab og derfor vilde være i Stand til meget hurtigt at finde ind til de forskellige Grupper. Dr. Best hævdede, at Politiet havde Forbindelse med illegale Kredse. Naar Politiet intet foretog sig, var det, fordi man regnede med Englands Sejr i Løbet af forholdsvis kort Tid, og fordi Politifolkene frygtede den anden Sides „Rachentribunal“.“ Svenningsen svarede igen ved at spørge, hvorfor der aldrig var kommet en politioverenskomst i stand efter 29. august: „Fra dansk Side havde man som bekendt, efter at en Række Vanskeligheder var overvundet, erklæret sig rede til at afslutte en saadan Overenskomst, og dersom den var kommet i Stand, var der Grund til at tro, at Tingene havde udviklet sig paa en anden Maade. Det var de tyske Myndigheder, der ved deres Passivitet havde forhindret Afsluttelsen af en Politioverenskomst, og det var derfor de tyske Myndigheder, der havde været Skyld i, at det danske Politi efter den 29. August aldrig var kommet i Gang igen med Sabotagebekæmpelsen, men tværtimod var blevet afvænnet med at beskæftige sig med Sabotage. Hertil kunde Dr. Best i Virkeligheden intet svare.“¹⁸ Fronterne forblev trukket op under dette forhandlingsforløb, hvilket lagde op til udfaldet deraf.

Best rykkede på mødet 30. maj for svar på sin henvendelse af 12. maj, hvilket han gentog skriftligt dagen efter.¹⁹ Det lykkedes at opnå nogle dages udsættelse, hvilket Svenningsen blev orienteret om 2. juni.²⁰

Den 30. maj forelå politiets indstilling i form af et memorandum af Begtrup-Hansen, der blev forelagt på et møde 31. maj.²¹ Man ville ikke risikere, at politiet mistede befolkningens tillid, og heller ikke i konflikt

18. Svenningsens notits 30. maj 1944, UM.84.G.35.

19. Best til Svenningsen 31. maj 1944, bilag 1 til DM 84.

20. Svenningsens notits 3. juni 1944, UM.84.G.35.

21. Begtrup-Hansen 30. maj 1944, bilag 2 til DM 84. Hæstrup, 1, 1966-71, s. 476-478.

med modstandsbevægelsen. Det var en klar afvisning af det tyske krav, hvilket påvirkede både politikernes og departementschefernes indstilling.²² Den endelige afgørelse forelå 3. juni i form af et nej.²³ Derefter endes Eivind Larsen og Svenningsen om, at Best både skulle have et skriftligt begrundet svar, og at Svenningsen alene skulle overbringe ham det personligt, hvilket skete 5. juni. Svaret kunne naturligvis ikke tilfredsstille Best, men noget vredesudbrud kom det ikke til.²⁴

Der kom heller ikke nogle umiddelbare konsekvenser af afslaget. Den tyske interesse blev for en tid vendt i en anden retning 6. juni med den allerede invasion i Normandiet.

Med Bests brev til Svenningsen 17. juni trådte politiforhandlingerne ind i en ny fase: Efter det danske afslag på at indgå en aftale om en sabotagevagtordning skulle der nu forhandles en reduktion af det danske politi, hvorfor de danske myndigheder skulle optage kontakt med Pancke.²⁵ Det skete få dage senere, den 21. juni, da Eivind Larsen var hos Pancke for at aftale den nærmere fremgangsmåde, der på Eivind Larsens forslag skulle være, at der på begge sider blev udpeget fagfolk til i fællesskab at gennemgå de forskellige områder, der skulle drøftes for at fastlægge dels de nye opgaver, politiet havde fået siden 1940, dels det forøgede arbejde inden for de tidligere bestående områder. Det gik Pancke ind på, og blot to dage senere var der ikke alene udpeget fem fagfolk på hver side, men et første møde mellem parterne blev også afholdt hos Heimburg om eftermiddagen kl. 15. Det var også Heimburg, der førte ordet og skrev et referat af mødets forløb. Han foreslog en indskrænkning af politistyrken med ca. halvdelen, og at afskedigelserne straks blev sat i værk og så vidt muligt var afsluttet 31. juli. Endvidere skulle der bl.a. afleveres en større mængde våben, og de afskedigedes uniformer og udrustning skulle deponeres, så de ikke faldt i de forkerte hænder.²⁶ Alle større politienheder skulle opløses, enheder på mere end 21 mand skulle fremover meldes til Pancke. En særlig overfaldskommando på tre gange 20 mand plus en fø-

22. Svenningsens notits om forhandlingerne med politikerne 3. juni og 7. 1944, UM.84.G.35, Hæstrup, 1, 1966-71, s. 479f., 485-493.

23. Sst. 493f.

24. Svenningsens optegnelse 4. juni 1944, PKB, 7, nr. 447, følgebrevet hertil i UM.84.G.35. Referat af mødet med Best i DM 84, Hæstrup, 1, 1966-71, s. 495f., Svenningsens notits om samme 6. juni 1944 i UM.G.35.

25. Best til Svenningsen 17. juni 1944, bilag 5 til DM 92.

26. Eivind Larsens optegnelse, UM.84.G.35.

rer til hver skulle tillades i København. De danske repræsentanter Stamm og Begtrup-Hansen kom med en række indsigelser, som Heimburg henvisede til at fremkomme med detaljeret og skriftligt.

Heimburg havde indledt mødet med personligt meget at beklage den øjeblikkelige udvikling af tingene, hvor han havde ikke blot det dansk-tyske politis indbyrdes forhold for øje, men sandsynligvis også den skærpende af situationen, der var sket med de store sabotager i København; den største under besættelsen havde fundet sted dagen før med sprængningen af Riffelsyndikatet. Mødet fik sin særlige stemning på den baggrund.

Det gjaldt også det møde, som Svenningsen samme dag havde med Best. Best var i mildt sagt dårligt humør over sabotagen mod Riffelsyndikatet dagen før, Svenningen vurderede ham til at være i en opbragt tilstand: „Dr. Best fremsatte en Række bitre Bemærkninger, der tog Sigte dels paa ”Partisanbanderne” og dels paa Politiet. Det var en Skandale, at disse Bander nu optraadte med store Styrker; der havde været Eksempler paa op til 70 Mand, og Politiet forsømte stadig sin Pligt til at opretholde Ro og Orden og understøttede endog Sabotørerne. Siden Maj Maaned 1943 havde Politiet overhovedet ikke anholdt én eneste Sabotør. Der var nu blevet ryddet op i Jylland,²⁷ og Dr. Best skulde ogsaa nok sørge for, at der blev ryddet op her i Hovedstaden. Han fremkom i Samtalens Løb flere Gange med stærke Antydninger om, at der i den nærmeste Tid kunde ventes truffet yderligere Foranstaltninger fra tysk Side for at opretholde Ro og Orden.” Svenningsen advarede Best mod at lægge for stor vægt på sabotagen, den var som påvist praktisk taget uden betydning. Det var Best enig i, han var også af den mening, at den danske industri var uden betydning for Tyskland. Han var stemt for, at dansk industri blev lagt stille ved et stop for råvareforsyningerne, så befolkningen kunne mærke, hvad det ville sige.²⁸ Den 24. juni og de følgende dage fulgte en række skrappe foranstaltninger, der viste, at Best mente det alvorligt,²⁹ men også at disse foranstaltninger fik befolkningen til at reagere med strejker og demonstrationer.

Alt imens det trak op til generalstrejke i København, arbejdede man hos rigspolitechefen på højtryk for at give et svar på Heimburgs krav om en halvering af dansk politi. Svaret forelå 30. juni i form af et dokument

27. Der hentydes til Gestapos arrestationer i Jylland.

28. UM.84.G.35.

29. WBK, 6, nr. 238, 241.

på 26 sider med fire bilag. Der blev svaret klart på Heimburgs to konkrete spørgsmål. Det ene gjaldt, hvor mange mand ud over 1940-niveau var nødvendige til at udføre opgaver helt eller delvis baseret på tyske interesser (bortset fra jernbaner og kystpolitiet). Svaret var 4.245 mand. Det andet spørgsmål angik ordenspolitiet, hvor det ønskedes oplyst, hvor mange, der arbejdede uden uniform. Svaret var 558. Når svarskrivelsen alligevel blev så lang, var det, fordi der blev givet en detaljeret fremstilling af politiets mange opgaver, herunder de mange nye efter april 1940, og konklusionen var derfor, at hvis de påtænkte reduktioner blev gennemført, ville politiet *ikke* længere kunne klare de pålagte opgaver.³⁰

Der er ikke kendt nogen tysk reaktion på rigspolitichefens redegørelse for politiets forhold. Det kan skyldes den udbrudte generalstrejke i København, men var måske snarere et udtryk for, at man fra tysk side slet ikke var interesseret i indholdet og heller ikke var overraskede over konklusionen. Kravet om redegørelsen var blot et led i det tyske pres på dansk politi, ikke andet.

Den 1. juli sendte Best et brev til Svenningsen om politiets optræden under den igangværende strejke i København. Dets indsats var ganske utilstrækkelig, og hvis det ikke inden for 24 timer greb anderledes hårdt fat og ikke tøvede med at bruge våbenmagt, ville man fra tysk side tage andre og skrapere midler i brug for at bekæmpe forbrydelser, vold og uro. Best sluttede af med en anbefaling af, at de danske myndigheder hurtigst muligt tog kontakt med Pancke med henblik på gennemførelse af de nødvendige politimæssige foranstaltninger.³¹

Den anbefaling blev fulgt. Eivind Larsen kontaktede Pancke, og et møde blev aftalt til 2. juli, da Eivind Larsen var optaget det meste af 1. juli. Denne udsættelse af mødet var ikke uden betydning, som det fremgår af Larsens referat af mødet med Pancke 2. juli, hvor tillige Begtrup-Hansen, Heimburg og Bovensiepen deltog. Pancke ville diskutere en fast dansk sabotagevagtordning og kom slet ikke ind på politiets optræden i forbindelse med strejken, som Best havde lagt op til. Til gengæld var Eivind Larsen ikke forberedt på at forhandle en fast sabotagevagtordning, som der for længst var sagt nej til fra dansk side. I stedet henviste Larsen til en samtale mellem Svenningsen og Best dagen før, hvor der var blevet åbnet for en udvidet dansk politipatruljering omkring de truede virksomheder i stedet for en fast vagt. Pancke erklærede ikke at have noget

30. UM.84.G.35.

31. Bilag 1 til DM 99. Tillige i UM.85.G.35 (orig.); trykt i PKB 7, nr. 449.

kendskab dertil, og en længere diskussion førte ikke til nogen ændring i parternes indstilling. I stedet blev der aftalt endnu et møde senere på dagen, så Eivind Larsen kunne konferere med Svenningsen først.³²

Det møde, som Eivind Larsen refererede til mellem Best og Svenningsen 1. juli, hvor tillige den tyske skibssagkyndige G.F. Duckwitz deltog, er der ikke kendt nogen samtidig notits om, men Svenningsen gengav dets indhold 13. juli 1944 således:

”Hr. Duckwitz erklærede, at det med Hensyn til Sabotagebevogtningen ikke krævedes, at det danske Politi skulde paatage sig at stille faste Poster. Hvad der i Dag den 1. Juli forlangtes, var blot et Til-sagn om, at man var villig til i positiv Aand at optage Forhandlinger om Politiets Medvirken til Sabotagebevogtningen. Hr. Duckwitz tilføjede, at der under disse Forhandlinger ikke vilde blive Tale om faste Poster, men om en Række andre Foranstaltninger saasom forstærket Patruljetjeneste, mere effektiv Bevogtning af enkelte Kvarterer, i givet Fald ved Oprettelse af nye Politistationer, Udrykningstjeneste etc. Dr. Best havde erklæret sig villig til personlig om fornødent at deltage i disse Forhandlinger paa Betingelse af, at undertegnede fra dansk Side deltog heri.”³³

Det er bemærkelsesværdigt, at Pancke af Best ikke skulle være orienteret om dette mødes indhold, og mindre iøjnefaldende bliver det ikke af, at Pancke ved det andet møde samme dag kl. 17 med Eivind Larsen og Begtrup-Hansen, hvor Heimburg og Bovensiepen også igen var til stede, heller ikke kom ind derpå, men kategorisk fastholdt det standpunkt, at sabotagevagtordningen skulle ske ved fast dansk politivagt. Pancke havde altså ikke benyttet sig af pausen til at sætte sig i forbindelse med Best, og dødvandet blev ikke brudt. For dog at gøre noget udbad Eivind Larsen sig en liste over de virksomheder, som tyskerne havde i tankerne med henblik på bevogtning.³⁴ Fredag den 7. juli om eftermiddagen mødtes Eivind Larsen på ny med Pancke, Bovensiepen og Heimburg i samme anliggende. Her blev fremsat forslaget om at sætte politiledere ind som bevogtningsledere for vagterne på de enkelte virksomheder. Et sådant arrangement afviste Eivind Larsen, der igen luftede muligheden af en poli-

32. Bilag 6 til DM 103. Tillige i UM 84.G.35; trykt i PKB, 7, nr. 450.

33. PKB, 7, s. 1859f.; WBK, 7, s. 25f., jfr. Hans Kirchhoff: *Den gode Tysker*, 2013, s. 205f.

34. UM.84.G.35, trykt PKB, 7, nr. 451.

tipatroljeordning i stedet for faste vagter. Panckes svar var, at sådanne patruljer ikke gav den fornødne sikkerhed for virksomhederne. Ifølge Eivind Larsens senere forklaring fremkaldte det danske afslag en spændt atmosfære, der fik Pancke til at erklære, at man nu fra tysk side måtte overveje, hvad man så ville gøre.³⁵

Det fremgår med al tydelighed, at der på dette tidspunkt endnu ikke var opnået konsensus mellem Best og Pancke med hensyn til en sabotagevagtordnings realisering. Denne konsensus blev ifølge Eivind Larsens redegørelse på departementschefsmødet tirsdag den 11. juli opnået endnu fredag aften ved et internt tysk møde, og resultatet kom med Larsens ord som "en behagelig overraskelse".

Den behagelige overraskelse blev af Best præsenteret for Svenningsen på et møde lørdag den 8. juli på Dagmarhus. Best fandt, at tidspunktet var kommet til at tage spørgsmålet om politiets medvirken ved sabotagebevogtningen op til drøftelse på "det politiske plan". Forespurgt gjorde Svenningsen det klart, at politiet principielt ikke ville medvirke ved bevogtningen ved faste poster, idet han henviste til de forudgående drøftelser med Duckwitz og Best, men med det forbehold var politiet rede til at medvirke ved andre foranstaltninger, blot uden faste poster. På det grundlag ønskede Best, at der fra dansk side blev udarbejdet en omfattende og detaljeret plan til den bedst mulige beskyttelse af de kvarterer, hvori fabrikkerne lå. Han formulerede det på denne måde: "Fra dansk Side havde man holdt paa det ambulante Princip (Patruljer etc.), medens det tyske Politi holdt paa det stationære Princip for Beskyttelsen. Dr. Best mente, at der maatte kunne findes en tilfredsstillende Løsning derved, at det stationære Princip blev bragt til Anvendelse ikke paa de enkelte Fabrikker, men mellem dem, derved at der blev oprettet nye Politistationer i en passende Afstand, saaledes at Politiet i givet Fald hurtigt kunde komme til Stede." For ikke at der skulle være for langt mellem patruljerne kunne der oprettes nye politistationer forsynet med direkte alarmtelefoner, og hvis politiet holdt nøje og hyppig kontrol med vagtkorpserne på fabrikkerne mente Best, at der kunne skabes betryggende sikkerhed mod sabotage. Flere enkeltheder blev omtalt, men konklusionen var, at Svenningsen fandt, at der var grundlag for, at politiet kunne "overtage Ansvaret for Forsvarligheden af Sabotagebevogtningen på de enkelte Fabrikk-

35. UM.84.G.35, trykt PKB, 7, nr. 452.

ker." Best ville gerne have en plan hurtigst muligt, og Svenningsen lovede at tage sagen op med Eivind Larsen.³⁶

Eivind Larsen lod sagen gå tilbage til det "tekniske plan", det vil sige, at han overlod Ivan Stamm udarbejdelsen af detaljerne for den ønskede vagtordning, som Stamm sendte til Eivind Larsen 10. juli. Stamm gjorde detaljeret rede for den patruljering, der foregik i København og på Frederiksberg ud over den ordinære patruljering, idet der i tiden fra kl. 20 til kl. 4 fandt en særlig patruljering sted med 5 patruljevogne, der var udstyret med radio, og som hver var bemanded med 4 mand, der var bevæbnet med 1 maskinpistol, 3 karabiner og 4 tjenestepistoler. Vognene medførte særligt lysmateriel. Vognene kørte i særlige patruljedistrikter, der var indtegnet på et vedlagt kort. På kortet var også de fabrikker, der skulle føres tilsyn med. Der skulle afgives melding, såfremt noget mistænkeligt blev observeret på eller ved fabrikkerne. Meldingerne ville via C.K. blive givet videre til de respektive tyske tjenestesteder.

På dette sted i redegørelsen bemærkede Stamm, at den anførte ordning var iværksat efter aftale med Heimbürg, og at de på kortet markerede virksomheder støttede sig på de i Heimbürgs fortegnelse anførte virksomheder. Dog var de virksomheder, der ikke medfulgte Bests brev af 12. maj udskudt, og det samme gjaldt virksomheder, der var "prononzierte Rüstungsbetriebe", samt virksomheder, som Rüstungsstab sørgede for bevogtningen af.

Hvornår denne vagtordning var indført, oplyste Stamm ikke, heller ikke hvem, der fra dansk side havde givet bemyndigelse dertil.

Derefter gik han videre i sin redegørelse:

"Efter Hr. Departementschefens Anmodning har man paa et her i Dag afholdt Møde mellem de respektive Jurisdiktionschefer indenfor Storkøbenhavn drøftet, hvilke yderligere Foranstaltninger man vil kunde iværksætte:

1): Patrouillekørslen vil kunne udvides med flere Vogne og eventuelt saaledes, at den udvides til at omfatte alle Døgnets Timer. Dette vil med de hidtil anvendte Vogne medføre Behov for en Udvidelse af Politistyrken, der skønmæssigt for de 4 Jurisdiktions Vedkommende maa blive paa 100, 25, 25 og 10 Mand.

36. Bilag 1 til DM 105. Tillige i UM 84.G.35 og uddrag i UM 84.K.5. Hæstrup, 2, 1966-71, s. 13.

- 2): Endvidere vil der kunne nyoprettes Politivagter i de Kvarterer, hvor mange truede Virksomheder er beliggende. Paa vedlagte Kort er med blaa Naale markeret en passende Beliggenhed for to saadanne Vagter. Til disse Vagter vil udkræves 125 Mand samt et ikke ubetydeligt Antal Pistoler, Karabiner og Maskinpistoler. Saadanne eventuelle Politivagter skal ikke have andre Funktioner end denne at være Udrykningssteder for truede Virksomheder.
- 3): En fornyet Gennemgang af Planerne for Sabotagebevogtningen i Henhold til den Politiet i Medfør af Loven af 4. December 1942 givne Beføjelse, omfattende de enkelte Virksomheders Vagtpersonel, Tjenestens Tilrettelæggelse og Gennemførelse og de mekaniske Sikkerhedsforanstaltninger."

Ud over kortet medfulgte der en fabriksliste med 41 virksomheder.³⁷

På departementschefsmødet 11. juli fremlagde Eivind Larsen kort forhandlingsforløbet fra sin sidste forhandling med Pancke 7. juli til Bests overraskende melding dagen efter til Svenningsen og frem til det hos politidirektøren den 10. udarbejdede forslag, der blev refereret, og som man ville forelægge de tyske myndigheder. Til slut nævnte Eivind Larsen, at han havde omtalt planen for konservative politikere, og at man kunne regne med tilslutning til planen fra de samarbejdende partier.³⁸

Elementer i planen blev drøftet på departementschefsmødet, men den var i sig selv ikke til diskussion. Det var en ren orienteringssag, og Eivind Larsen undlod at nævne, at Stamm havde indledt et bevogtnings samarbejde i forståelse med Heimburg, før der var fundet enighed på "det politiske niveau", ligesom Stamms brev af 10. juli ikke blev fremlagt som bilag til mødereferatet.

Svenningsen søgte at forebygge eventuelle bekymringer hos de forsamlede med formuleringen, "at efter den nedadgaaende Kurve, som de

37. UM.84.G.35. Kortbilaget er ikke i arkivet.

38. Det fremgår af P. Munchs optegnelse 14. juli 1944, at nogle politikere (bl.a. Wilh. Buhl, Jørgen Jørgensen, Knud Kristensen, H.P. Hansen) var orienteret generelt om planen om sabotagepatruljering, og at Buhl tilrådede at føre forhandlingerne vedrørende politiet på grundlag af det tidligere afgivne svar (af 3. juni) og de planer om sabotagepatruljering, der var fremkommet lørdag (1. juli). (P. Munch: *Erindringer 1942-1947*, 2, 1967, s. 280f.) Det er antagelig denne indstilling, der var givet videre til Eivind Larsen.

tyske Krav havde beskrevet, maatte der komme et Punkt, hvor man fra dansk Side viste Villighed til Forhandling for at undgaa en Reduktion af Politiet, og dette Punkt var man formentlig naaet til nu".

Det var kun departementschef J.W. Wilcke, der luftede en vis skepsis med hensyn til, om planen holdt sig inden for bestemmelserne i loven af 4. december 1942 vedrørende fabriksværn, når politiet ville rykke ud med patruljer til beskyttelse mod sabotage, men i den øvrige forsamling var der enighed om, at man måtte acceptere den forelagte plan.³⁹

Efter departementschefsmødet 11. juli var Svenningsen hos Best samme dag kl. 17.15, hvor han afleverede et eksemplar af Stamms skrivelse til Eivind Larsen af 10. juli med tilhørende bilag. Efter at have refereret indholdet af skrivelsen kom Svenningsen med nogle uddybende kommentarer, hvor det bl.a. hedder: "Mange Virksomheder laa, som det fremgik af Kortet, ganske tæt ved en Politistation, og jeg vilde tro, at den gennemsnitlige Afstand vilde komme til at ligge paa omkring 6 à 800 m. Medens Udrykningstjenesten tidligere var foregaaet fra Politigaarden, var det nu Meningen i højere Grad at decentralisere denne Tjeneste, saaledes at Udrykningen vilde kunne finde Sted fra hver enkelt Politistation. Alt dette betød, at Politiet, naar der blev slaaet Alarm fra en af de paagældende Fabriker, kunde paaregnes at ville komme til Stede i Løbet af ganske faa Minutter. Hertil kom saa den regelmæssige Patruljetjeneste, der kunne udbygges som nærmere omtalt i Politidirektørens Skrivelse. Grundlaget for hele Ordningen skulde være en effektiv Kontrol og Inspicering fra Politiets Side i Overensstemmelse med Loven af 4. December 1942."

Best takkede for forslaget, og Svenningsen udtrykte håbet om et positivt resultat, hvorved jo spørgsmålet om reduktion af politistyrken bortfaldt. Allerede dagen efter meddelte Best telefonisk Svenningsen, at Stamm skulle sætte sig i forbindelse med Heimburg for at føre forhandlingerne om den praktiske gennemførelse af ordningen, "hvorom der jo allerede i Princippet er Enighed mellem os".⁴⁰

Der blev handlet hurtigt. Den 13. juli mødtes repræsentanter for det tyske ordenspoliti under forsæde af Heimburg med dansk politi med Stamm i spidsen på Dagmarhus. På tysk side deltog også lederen af Rüstungsstab Dänemark Walter Forstmann og ritmester Schlütter. Indledningsvis blev Forstmann spurgt, om han kunne tiltræde listen over virksomheder, hvilket han bekræftede, idet han dog ønskede særbehandling

39. DM 105.

40. Bilag 1 til DM 106. Tillige i UM 84.G.35; UM.84.D.3a. Uddrag i UM.84.K.5.

for B & W's virksomhed i Strandgade. Her skulle indføres en særlig vagtordning, men da det var en af de "prononzierte Rüstungsbetriebe" og ikke var på Stamms liste over virksomheder skulle der føres særskilte forhandlinger med Justitsministeriet derom. Stamm redegjorde for indholdet i planen, og der fulgte en række bemærkninger om detailspørgsmål, hvor det blev fremhævet af Forstmann, at det var vigtigt, at samtlige virksomheders bevogtningsplaner blev gennemgået. Heimbürg ville have patruljetjenesten udstrakt til at gælde alle døgnets timer, endvidere ville han have udarbejdet en instruktion til de danske politistyrker, der skulle omfatte inspektion af virksomhederne, patruljernes meldetjeneste og styrkernes magtanvendelse. Fra dansk side blev det fastholdt, at danske styrker som hidtil ville trække sig tilbage, når tyske blev sat ind. Heimbürg kom også ind på spørgsmålet om de til bevogtningsopgaverne nødvendige styrkers størrelse og bevæbning. Han gav medhold i, at der til patruljekørsel og til oprettelse af de 2 udrykningsvagter vilde medgå 285 mand og yderligere 30, såfremt en 3. udrykningsvagt skal oprettes i nærheden af B & W's Maskinfabrik, men han udtalte, at dette mandskab kunde overføres fra rigspolitichefens kystbevogtning, hvis opgaver nu var blevet indskrænket i meget væsentlig grad. Dette blev imødegået af vicepolitichef Dahl, som Heimbürg svarede på ved at belære ham om, hvilke mere begrænsede opgaver kystbevogtningspersonalet efter hans opfattelse fremover skulle bestride. Til slut kom man ind på behovet for bevæbning til bevogtningsopgaverne. Der skule bruges 58 maskinpistoler og yderligere 5, såfremt en 3. udrykningsvagt blev etableret. Heimbürg havde ikke mulighed for at skaffe flere maskinpistoler, men henviste til rigspolitiets kystbevogtning, der rådede over mere end 100 maskinpistoler.⁴¹

På departementschefsmødet 18. juli redegjorde Svenningsen for sin samtale med Best 11. juli, men det gav ikke anledning til yderligere drøftelse, ligesom rådet ikke blev orienteret om den tekniske gennemførelse af vagtordningen.

I første omgang synes etableringen af vagtordningen at have forløbet uden problemer. Københavns politis forbindelsesofficer S. Høed havde 21. juli et møde på Dagmarhus med major Philip Rehbein ved det tyske ordenspoliti, hvor Høed kunne melde, at man var i gang med at skaffe køretøjer, mandskab og lokaler til patruljerne, mens Rehbein på sin side

41. Mødereferat af S. Høed 14. juli 1944, UM.84.G.35.

erklærede sig tilfreds med oplysningerne og tilføjede, at både Heimburg og han selv var særdeles tilfredse med det resultat, som forhandlingerne nu havde ført til. Høed fik i forbindelse med mødet lejlighed til at bese det nye alarmeringsanlæg, der var etableret på Dagmarhus i forbindelse med et motoriseret beredskab til bekæmpelse af sabotagen.⁴²

Dette anlæg bestod af en telefoncentral med direkte telefonlinjer ud til en lang række københavnske virksomheder, der var sabotagetruede. I tilfælde af angreb kunne virksomhederne ringe direkte til Dagmarhus, hvorfra der med bil kunne sendes en overfaldskommando ud bevæbnet med maskinpistoler og håndgranater. Enheden bestod af 12 mand og to danske guider. Hver tilsluttet virksomhed fik et nummer, som blev opgivet ved alarmeringen, så virksomhedens navn ikke blev kendt af andre. Alarmanlægget var blevet oprettet efter drøftelse med Rüstungsstab Dänemark.⁴³

Høed var på ny hos Rehbein den 24. juli medbringende en instruks for politiets sabotagebekæmpelse udarbejdet af Ejnar Møllerup i henhold til det ønske, som Heimburg havde fremsat på mødet 13. juli. Instruksen fulgte nøje de retningslinjer, som var lagt for vagtordningen, men det var understreget, at patruljerne skulle undgå enhver direkte kontakt med eventuelle sabotører og overlade det til tysk politi. Våbenbrug måtte kun finde sted i henhold til Rigspolitichefens reglement af 26. november 1940, jf. kundgørelse nr. 141 af 20.2.1943 angående politiets benyttelse af skydevåben. Tonen på mødet var i øvrigt blevet en anden i forhold til det foregående møde. Rehbein udtrykte sin forundring over, at den nye vagtordning ikke var ført ud i livet. Han havde konstateret, at patruljevogne ikke tilså truede virksomheder, hvortil Høed kun kunne svare, at der foreløbig var indsat almindelige patruljevogne til midlertidigt at tilse de truede virksomheder, indtil den nye ordning kunne træde i kraft. Det måtte Rehbein stille sig tilfreds med. Den 28. juli var politikommissær Svend Gredsted hos Rehbein og Heimburg i samme sag, hvor han kunne meddele, hvor de tre særlige politivagter var blevet placeret:

- 1) Københavns Maskinskole, Jagtvej 163. (indkørsel fra Biskop Kraghs Vænge),
- 2) Københavns Roklub, Tømmergravsgade ud for Vasbygade, og
- 3) Slotsholmens Politivagt, Slotsholmsgade 10,

42. UM.84.G.35.

43. Philip Rehbein: Aufstellung eines Sabotageabwehrkommandos 24. juli 1944, WBK, 7, nr. 102. De tilsluttede virksomheder er nævnt her.

og at der allerede var bestilt installeret Telefoner og Inventar til disse 3 Kvarterer.

Endvidere meddelte han, at der i løbet af den kommende uge foreløbig ville blive tilkommanderet 5 delinger a 30 mand plus 4 danske pistoler pr. deling og i øvrigt karabin til hver mand fra rigspolitechefen, kystbevogtningen. Heimburg erklærede sig tilfreds med det allerede gennemførte og ønskede de resterende foranstaltninger fremmet mest muligt.⁴⁴

Fra august skulle den nye sabotagevagtordning med kørende politi tilsyneladende være gennemført til tysk tilfredshed, skrev kontorchef i Justitsministeriet Jens Herfelt i 1946.⁴⁵ Der blev i hvert fald ikke meget brug for den, for, som det blev konstateret af departementschef Frederik Graae på et departementschefsmøde 15. september 1944, så havde der i de sidste uger ikke fundet nogen nævneværdige sabotager sted.⁴⁶ Hertil kan tilføjes, at ingen af de virksomheder, som var opført på Stamms liste 10. juli over sabotage truede virksomheder, blev udsat for sabotage i tiden frem til 19. september 1944. Det skyldes ikke, at den nye ordning til sabotageforebyggelse havde været effektiv og virket afskrækkende. Efter generalstrejken i København sommeren 1944 blev sabotagen ikke genoptaget i sit tidligere omfang. Der gik måneder, hvor der nærmest var tale om sabotagestop for grupper som BOPA og Holger Danske.⁴⁷

Derfor ville det være nærliggende at tilslutte sig den opfattelse, som er blevet gentaget gang på gang siden 1945, og som også står at læse i "Redegørelse for statsadvokaten for særlige anliggendes virksomhed i tiden fra den 29. august 1943 til den 19. september 1944", at sabotagevagtordning fra juli 1944 var af ringe eller uden praktisk betydning.⁴⁸ I betragtning af, at ordningen slet ikke blev stillet på prøve, da sabotager knapt fandt sted i de syv uger frem til 19. september, er det mere reelt at holde sig til det, og ikke at bedømme dens mulige betydning.

Til gengæld står det fast, at ordningen var en sidste indrømmelse til tysk politi, og dens bagmænd var Nils Svenningsen og Eivind Larsen.

44. UM.84.G.35.

45. J. Herfelt: Tiden fra 29. August 1943 til 19. September 1944, Aage Friis (red.): *Danmark under anden Verdenskrig*, 3, 1946, s. 205.

46. DM 121, 15. september 1944.

47. Esben Kjeldbæk: *Sabotageorganisationen BOPA*, 1997, s. 307f., Peter Birkelund: *Holger Danske*, 1, 2008, s. 242f.

48. Andreas Møller: Departementschefsstyret, Peter P. Rohde (red.): *Frit Danmarks Hvidbog*, 1, 1945, s. 216, J. Brøndsted/K. Gedde (red.): *De fem lange Aar*, 2, 1946, s. 807, PKB, 7, s. 348, Hæstrup, 2, 1966-71, s. 15.